

contemporànies que ens envolten i ens configuren. En Epicur, hi ha els orígens d'un materialisme que nega l'esperit i el misteri espectral. *"De manera que els qui diuen que l'ànima és incorpòrea no saben que diuen, car si fos així, no podria realitzar ni sofrir res."* (Lletra a Heròdot, 67). Però alhora, aquest materialisme no empresona cada una de les vivències humanes als seus motors corresponents com si es tractés d'un mer mecanisme. Fa emergir qualitats, explica la construcció de sistemes cada vegada més complexes. La física que va traçar i la descoberta del *clinamen*, el moviment indeterminat dels àtoms en el buit, ja el fan especialment llaminer per a l'actualitat. El mateix Marx va dedicar la seva tesi doctoral a aquests temes. En resum, Epicur era un defensor tant de l'ús de la intuïció com de la capacitat de no donar res per bo fins que no s'hagués examinat del tot. Qualitats, ambdues, del filosofar crític.

La vigència d'Epicur és la invitació a viure d'una determinada manera: a la vida bona i a la bona vida. *Mutatis mutandis* els seus problemes encara són els nostres. L'objectiu de fons, almenys, no ha canviat. És ben interessant comprovar com el filòsof de Samos s'escarrassava per distingir les paraules vanes de les paraules amb sentit, la veritat de la mentida, l'autèntic de l'impostor. No deixa de ser paradoxal que tot això recordi tant i a la vegada sigui tan diferent als nostres abundants manuals d'autoajuda. Però no ens precipitem. Llegir aquest autor és, en definitiva, el millor que es pot fer per sortir de dubtes, i després que cadascú tregui les seves pròpies conclusions puix que sempre hi ha esperança per a la filosofia.

Jufresa, M.: *Epicur. Lletres*, Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1975.

Piqué Angordans, A.: *Diògenes Laerci. Vides dels filòsofs* (2 volums), Laia, Barcelona, 1988.

Usener, H.: *Epicurea*, Berlin, 1881; ed. anastàtica, L'Erma di Bretschneider, Roma, 1963.

LLETRES

Fronteres i maletes plenes de llibres

David Serrano

Literatures de l'exili

CCCB

Octubre-novembre 2005

Comissari: Julià Guillamon

Ara farà 30 anys de la fi del règim feixista del general Franco, i en farà 70 de l'aixecament militar colpista de 1936. Arreu del país i gràcies a la "revolta dels néts" s'està produint un extens i vigorós moviment de recuperació de la memòria democràtica estroncada arran de la guerra civil. Després de tants anys d'una sola visió interessada dels fets, que esclafava l'altra –la democràtica–, cal continuar reivindicant la necessitat de ressituar persones, institucions i sobretot arguments. Cal conèixer i donar a conèixer una realitat silenciada durant 40 anys i amagada subtilment sota la catifa de la transició democràtica. Aquest sembla l'objectiu didàctic de l'exposició del CCCB, recuperar la veu, la imatge, els noms i els motius.

"Les refugiadats espanyols se dirigeant vers Prats de Mollo" i "Les milicians a un camp du Boulou". Fotografies del diari *Excelsior*, 28 de gener/16 de febrer de 1939

Francesc Trabal, Avel·lí Artís-Gener, Mercè Rodoreda, Joan Oliver (Pere Quart), Vicenç Riera Llorca, Joan Prat (Armand Obiols), Cèsar-August Jordana, Domènec Guansé, Agustí Bartra, Xavier Berenguel, Joaquim Amat-Piniella, Joan Sales, Anna Murià, Antoni Rovira i Virgili, Carles Riba i Josep Carner.

L'exposició està dividida en dues parts ben diferenciades:

La primera part té com a eix fonamental 12 documentals, dirigits per Joaquim Jordà, que recorren des d'un punt de vista gràfic i sociològic els diferents "llocs" emblemàtics de la diàspora republicana: els passos fronterers d'Agullana, Portbou, col d'Ares o de Manrella, i els camps de concentració francesos. El creuament del so excessiu, la durada dels vídeos i el nombre de documentals oferit dificulten una visió de conjunt que sembla més pensada en clau de testimoniatge físic i oral que no pas per la síntesi argumental que exigeix una exposició divulgativa. El document, amb tot, és directe i permet, amb temps, entrar en la semàntica de la pèrdua, de la derrota, de l'exili amb tot l'estat d'esperit que permet el pas del temps. Esdevé un veritable viatge per la memòria que prepara per entendre millor les circumstàncies posteriors.

La segona part, encarregada a Julià Guillaumon, focalitza la diàspora republicana en una vintena d'intel·lectuals i escriptors catalans, resseguint-ne el

seu perfil personal i creatiu i buscant claus d'interpretació de les propostes públiques que faran, tan diverses com diversos són els punts de destinacions i les circumstàncies i interessos personals i familiars i professionals, d'aquí el títol en plural de la mostra.

El disseny estètic, obra de Francesc Abat, incideix en aquesta voluntat d'anàlisi plural i simbòlic de les propostes, presentades a partir d'elements sintetitzadors i personals.

LLETRES

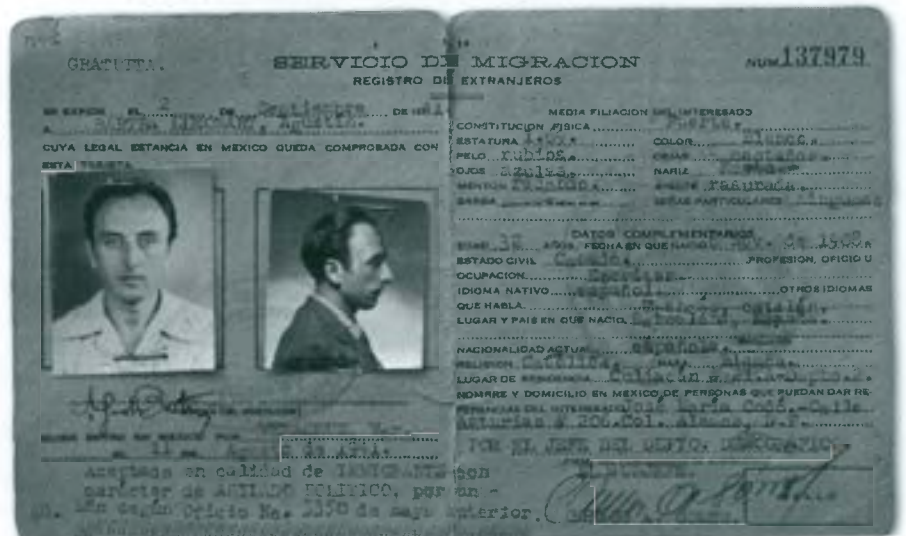
Un dels exemples recollits és especialment emotiu per a qui escriu aquestes ratlles. Es tracta del cas de Joaquim Amat-Piniella, menystingut durant tants anys, i a qui la recerca i l'atzar em posaren davant per davant d'una maleta que contenia tot el seu llegat i que esdevenia el material per a la tesi doctoral. Les cobertes de *K.L. Reich* que s'hi mostren van ser extretes de la maleta xopes i amb la tinta a punt d'esvaïr-se i van estar esteses durant setmanes a les golfes que casa, gràcies a les quals bona part del llegat avui cedit a l'Arxiu de Manresa es poden conservar i, més important encara, llegir! Dos fulls que són l'inici de l'aportació intel·lectual catalana més rellevant a la reflexió sobre l'Holocaust, a l'alçada dels Primo Levi, Semprún i companyia, i això des d'un perdedor de la guerra que, malgrat tot, continuava mantenint-se fidel als principis de la Revolució francesa, laïc i republicà, dos fulls que em situaren també en el camí aspre de la recuperació de la memòria històrica, que m'ha portat amenaces personals però també grans satisfaccions.

Pere Calders a Mèxic, l'any 1942

En un primer moment, Guillaumon ens proposa un itinerari vers els llocs mítics del primer exili (a banda dels camps), en els refugis d'intel·lectuals de Prada de Conflent (amb Fabra), de Tolosa de Llenguadoc, la *Résidence des Intellectuels Catalans* de Montpeller, on retrobarem Fabra, Rovira i Virgili o Carles Riba, o el castell de Bierville que Riba universalitzarà a les seves *Elegies de Bierville*, obra de capçalera de la postguerra catalana. Se'n desprèn d'aquesta fase d'impàs, la precarietat suplerta amb una voluntat decidida i ràpida de reorganització, de continuar en la lluita tot confiant en una propera resolució del conflicte espanyol amb l'ajut aliat. Casos com el grup de Roissy-en-Brie, format pels Bengue-rel, C.A. Jordana, Murià i Bartra, Obiols, Trabal i Rodoreda (també Calders inicialment), mostren fins a quin punt l'intel·lectual no es deixa seduir per la sort que els ha pertocat, sinó que acaba involucrant-se en les discussions, fetes bàndols, per qüestions domèstiques i sentimentals.

En un segon moment, l'exposició s'atura i focalitza un dels moments claus de l'escena internacional, pel que té de repercussió en els exiliats republicans: l'ocupació nazi del 14 de juny de 1940. Aquest fet desencadena la veritable dispersió i diàspora republicana: mentre hi ha qui decideix quedar-se al París ocupat entre la misèria, qui decideix marxar a Londres o intentar ocupar un seient als vaixells que iniciaran la gran aventura americana. La pitjor part se l'enduran els que aniran a parar als camps nazis: els Amat-Piniella, Pere Vives, Francesc Boix i Antoni Garcia, Francesc Comellas, i així

Fitxa d'entrada a Mèxic d'Agustí Bartra, del 2 de setembre de 1941

TEIXITS SALVADOR
els teixits que tenen estil

Indústria, 33 - Tel. 93 725 65 90 - 08202 Sabadell

fins a 10.000. Els desplaçaments per les dues Frances ens és sintetitzat en el quadern d'Armand Obiols i el conte de Rodoreda "Orleans, 3 quilòmetres".

En tercer lloc, el llunyà exili americà mostra amb precisió les idees d'allunyament (que es concep inicialment com a circumstancial, definitiu a partir de 1945), i amb menor o major mesura la descoberta de l'altre, de la realitat del lloc de destinació: Mèxic, Xile, l'Argentina o la República Dominicana, que passaran a formar part de la temàtica de la literatura catalana de postguerra.

El Winnipeg és l'emblemàtic vaixell que durà a Valparaíso, Xile, 2200 refugiats republicans gràcies a l'ajut del govern d'esquerres d'Aguirre i a la mediació de l'ambaixador a París Pablo Neruda. Allí hi trobarem descrits els casos de Benguerel, Domènec Guansé, C.A. Jordana, Joan Oliver o Francesc Trabal.

Però potser el país que més caliu oferí als milers de refugiats fou el mexicà, perquè el govern de Lázaro Cárdenas procurà atendre i donar-los feina. I també a aquest país s'associa emblemàticament amb la fusió d'interessos i cultura que exemplifiquen Pere Calders a *L'ombra de l'atzavara* i Lluís Ferran de Pol amb la recreació de Xipetotec a *Érem quatre*. Malgrat tot, la síntesi major entre les dues cultures la dona l'assumpció com a propi del mite de Quetzalcoàtl.

El tercer punt de destinació és la República Dominicana, on Joan Sales i Núria Folch tingueren la sort d'acomodar-se gràcies als contactes propers al dictador Trujillo; el mateix lloc on es mostra durant uns mesos a Agustí Bartra i Anna Murià intentant sobreviure abans de marxar cap a La Havana. És el lloc on es focalitza sintèticament el xoc de cultures en una de les novel·les més avançades dels anys quaranta: *Tots tres surten per l'Ozama*, de Vicenç Riera Llorca.

El recorregut es clou amb una reflexió sobre l'assumpció de l'exili i les solucions diverses aportades segons les possibilitats de retorn. Sura a l'ambient la sentència de Benguerel perquè malgrat totes les

Joan Sales i Núria Folch a Santo Domingo

Agustí Bartra i Pere Calders a Mèxic, l'any 1948

fotografies possibles del retorn, "L'exili no té final, l'exiliat ho és per sempre".

L'esforç incommensurable de Guillemont ens ha permès conèixer millor la grandesa i la misèria de molts anys de silencis i oblidats.

JAUME CODINA i PONT
ADMINISTRADOR DE FINQUES

Concepció, 25, 1r. - 08202 SABADELL
Tels. 93 726 03 45 - 93 727 33 01